

МЕРЕЖЕВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ МЕДІАКРИТИКИ

Розглянуто роль мережових комунікацій у функціонуванні інформаційного суспільства. Проаналізовано медіакритичний дискурс щодо феномену мережевої комунікації

Ключові слова: комунікація, мережева комунікація, медіакритика, Інтернет.

Рассматривается роль сетевых коммуникаций в функционировании информационного общества. Проанализирован медиакритический дискурс относительно феномена сетевой коммуникации.

Ключевые слова: коммуникация, сетевая коммуникация, медиакритика, Интернет.

The role of net communications in the information society is discussed. Mediacritical discourse concerning the phenomenon of net communication is analyzed.

Key words: communication, net communications, mediacritica, Internet.

Інформаційне суспільство практично неможливо уявити без феномену мережевої комунікації. Нині інформаційно-комунікаційні технології зазнали і продовжують зазнавати значних змін. Відбувається стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовлюють утворення ЗМК, які активно використовують новітні технології отримання і передання інформації, намагаючись відповідати потребам суспільства. Мережеві комунікації (МК) є актуальною сферою досліджень у сучасній теорії соціальних комунікацій.

Мета — проаналізувати медіакритичний дискурс щодо Інтернету, визначити обґрунтованість та правомірність критики.

Мета дослідження зумовила такі завдання:

— здійснити термінологічний аналіз поняття «мережева комунікація»;

— охарактеризувати роль мережових комунікацій у функціонуванні інформаційного суспільства;

— проаналізувати медіакритичний дискурс щодо феномену мережевої комунікації.

Об'єктом дослідження є мережева комунікація.

Предмет дослідження — медіакритичний дискурс щодо феномену мережевої комунікації.

Феномен МК у сучасному науковому дискурсі вивчається дослідниками з різних сфер. Протягом останніх років кількість досліджень у сфері інтернет-комунікацій збільшується. Проте ці дослідження є безсистемними. Феномен МК аналізується в контексті різних наукових напрямів: філософському, психологічному, етичному, культурологічному, комунікаційному, лінгвістичному.

МК як філософський та соціально-філософський феномен досліджували Ж. Бодрійяр, Д. Іванов, О. Журавльова, І. Остапенко та ін. Етичні засади діяльності МК вивчали В. Іванов, Л. Ллойд, О. Малькова, В. Мартинюк, Дж. Мур, В. Сердюк, Л. Філіпова. Психологічні особливості спілкування в мережевих структурах, наслідки такого спілкування розглядаються в працях О. Белінської, Н. Водянової, А. Воронова, А. Гордєєвої, Н. Гребенюк, А. Жичкіної, Н. Климчук, К. Лоренца, Ю. Максименко, Г. Мироненка, Д. Нельсона, Є. Прохоренко, К. Янг. О. Холода та ін.

Грунтовною, на нашу думку, є наукова праця дослідниці Л. Городенко, де систематизується знання, а також розглядає це поняття з різних аспектів.

Аналіз МК у контексті медіакритики міститься в працях дослідників Б. Потятиника, Б. Макінтайр, Е. Кін, М. Кастельс.

Варто зазначити, що термін «мережева комунікація» є одним із центральних наукових проблем, оскільки дискусійним є основне для означеного концепту поняття «комунікація». У наукових працях містяться різні, інколи синонімічні, інколи відмінні, трактування термінів і понять комунікації.

Сучасні вчені не дійшли єдиного визначення поняття «мережева комунікація», оскільки інтегруються уявлення про технологічність комунікації, полілогічність, гіпертекстуальність, конвергентність комунікаційних засобів тощо.

Щодо дефініції поняття «Інтернет», то є багато визначень, які доповнюючи один одне виявляють суть цього поняття. І. Засурський у дослідженні «Мас-медіа другої республіки» визначає Інтернет як набір комунікаційних каналів, комунікаційне середовище [4]. Українська дослідниця Л. Городенко розглядає Інтернет як сукупність комп'ютерних мереж, яка найчастіше є найдешевшим та найефективнішим засобом обміну інформацією між особою чи організацією та зовнішнім світом. [3, с. 326]. Дослідниця зазначає, що Інтернет — це сукупність інформаційних ресурсів, пов'язаних засобами телекомунікації на основі гіпертексту.

Інтернет набув популярності і став доступним не так давно. Нині Інтернет є потужним каналом комунікації, кількість користувачів якого зростає щороку (близько 40 % населення України). Інтернет розвивається, удосконалюється, динамічно видозмінюється, використовуючи новітні комунікаційно-інформаційні технології. Винайдення Інтернету — досягнення, яке дозволило поєднати функції більшості ЗМК — преси, радіо, телебачення, є можливість поєднувати текст, звук, зображення, відео. При цьому інтернет має й такі власні ознаки, як гіперпосилання, гіпертекстуальність, мультимедійність та ін. Для Інтернету характерним є ефект присутності, який наявний і на телебаченні, але проявляється меншою мірою.

Найпоширенішим критичним зауваженням щодо мережевих комунікацій є відсутність адресата, що зумовлено тим, що кожен може брати участь в інформаційному наповненні мережі. Одна з визначальних особливостей Інтернету — те, що його користувачі самі можуть як створювати контент та відправляти його в мережу, так і збирати й отримувати інший контент.

Оскільки Інтернет є своєрідним гібридом традиційних засобів масової комунікації, тому більшість зауважень щодо нього стосуються безпосередньо періодичних видань, телебачення, радіо, тобто, першоджерел.

Проте існують критичні зауваження щодо особливостей саме мережевої комунікації.

Б. Потятиник так коментує критичні зауваження стосовно Інтернету:

1. Усесвітня комп'ютерна мережа, сприяючи розвитку глобальних інформаційних процесів, знецінює національне й етичне більшості країн, які не належать до інформаційних наддержав.

2. Комп'ютерні мережі поширюють матеріали, які загрожують традиційній моралі.

3. Мережі надають можливості для організації злочинів.

4. Нові інформаційні технології актуалізують проблему інформаційної втоми, збільшують кількість інформаційного сміття.

5. Набуває поширення хвороблива психологічна залежність людини від екрана, розвиваються явища на кшталт «комп'ютерної наркоманії». [9, с. 25].

Щоправда, Б. Потятиник зазначає, що не всі з цих зауважень є належним чином обґрунтованими.

Спробуємо проаналізувати звинувачення щодо Інтернету.

Зауваження, яке стосується глобалізації та пригнічення національних та етичних цінностей більшості країн, що не належать до інформаційних наддержав, є неоднозначним хоча б тому, що суперечливим є саме поняття глобалізації, в якій є прихильники й опоненти.

Звичайно, не можна заперечувати, що у сфері медіа наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. глобалізація пов'язана з Інтернетом.

Поняття «глобалізація» набуло поширення в науковій літературі, в кожній із наукових дисциплін використовується в особливому значенні. На початку ХХІ ст. питання глобалізації стали провідними в суспільствознавчих дослідженнях та дискусіях.

Однією з особливостей глобалізації є інформаційна революція, яка зумовила створення всесвітньої мережі спілкування на основі комп'ютерних та медіатехнологій, глобального телебачення, Інтернету [10].

Існує думка, що розвиток глобальних медіатехнологій призводить до нівелювання традиційних етнічних культур. Йдеться про

глобальне поширення етнокультурних цінностей тих націй, які перебувають на вершині інформаційно-технологічної піраміди й отримують найбільше зиску від глобалізації. Водночас Інтернет надає змоги мільйонам користувачів долучитися до світової інформаційної структури, що означає демократизацію людських зв'язків, відповідно до яких кожен може заявити про свої ідеї та інтереси, висловити свої думки та бачення певної ситуації, в результаті чого формується єдиний, глобальний комунікативний простір.

Таким чином, формування глобального інформаційного простору потребує подолання «цифрової нерівності» між країнами, регіонами, побудови взаємозв'язків між ними. Звичайно, інформаційне суспільство навряд чи зможе відразу подолати ризики та загрози глобалізації. Ця проблема є актуальною і може досліджуватися тільки завдяки міжнародній співпраці. Отже, обговорення проблем глобалізації є також дискусією про функціональність МК.

Друге звинувачення щодо Інтернету стосується того, що комп'ютерні мережі поширюють матеріали, які загрожують традиційній моралі. Б. Потятиник зазначає, що ця теза є непереконаливою: якщо прийняти ідею збільшення інформаційних потоків, то зрозуміло, що сектор патогенної інформації теж автоматично збільшується. Ця думка є слушною, адже Інтернет дійсно містить суттєво більше інформаційних потоків, ніж традиційні ЗМК. Але водночас, зрозуміло, що йдеться про таку патогенну інформацію, яку надто складно виокремити із загального інформаційного потоку, оскільки вона дуже негативно впливає на адресатів (порнографія, плагіат, прихована реклама). Слід зазначити, що в Україні діє Інтернет Асоціація України (ІнАУ), яка створена в листопаді 2000 р. з метою консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін у розвитку Інтернету в Україні. Діяльність ІнАУ полягає в практичній реалізації проектів, що сприяють розвитку українського сегмента глобальної мережі Інтернет [12].

Зрозуміло, що цей проект не в змозі вирішити всі проблеми, але, принаймні, є певні кроки в цьому напрямку.

На наш погляд, можна говорити і про використання нецензурної лексики, непристойних коментарів, які доволі часто розміщують у мережі, наприклад, на форумах, у блогах, соціальних мережах. Будь-хто може дозволити прокоментувати ту чи іншу ситуацію, не стримуючи себе у висловлюваннях. Але це певною мірою є проблемою загальної культури певної людини. Інтернет у цьому разі є відбиттям рівня вихованості користувачів.

Третій пункт щодо того, що мережі використовують кримінальні елементи для організації злочинів. Частково можна погодитися з цим твердженням, оскільки Інтернет нині може сприяти злочинцям в організації своїх злочинів. Водночас, завдяки мережевим комунікаціям національні спецслужби мають можливість відстежувати злочинців.

В Україні ухвалено законодавчі акти, які фактично дозволяють національним спецслужбам за ключовими словами моніторити електронне листування громадян і навіть відстежувати, які сайти вони переглядають. [9, с. 30].

Четвертий пункт стосується засміченості Інтернету другорядною інформацією, що призводить, на думку медіакритиків, до інформаційної втоми. Зауваження теж є дискусійним. З одного боку, для Інтернету характерними є поверховість знань, перенасиченість зайвою інформацією. Письменник Ніколас Кар зазначає, що Інтернет надає легкий доступ до величезного обсягу інформації, але водночас робить наше мислення поверховішими і буквально змінює структуру мозку [8, с. 207]. Проте він зазначає, що мережа — це знахідка для нього як для письменника. Дослідження, для яких раніше потрібно було провести дні в книгосховищах або залах періодики бібліотек, нині здійснюються за хвилини.

Щодо п'ятого пункту, який стосується посилення хворобливої психологічної залежності людини від екрана. Нині явище Інтернет-залежності вивчають переважно психологи й медики. У 2008 р. китайські медики розробили діагностичні критерії й рекомендації з лікування цього захворювання. Залежність від віртуальної реальності може проявлятися в необхідності постійно перевіряти електронну поштову скриньку, спілкуватися в соціальних мережах, грати в ігри, залишати повідомлення в блогах, переглядати новини тощо [3].

Відповідно до нових діагностичних рекомендацій, залежною від Інтернету визнано людину, котра перебуває в мережі не менше шести годин щодня і в якій спостерігається щонайменше один із симптомів залежності (непереборне бажання ввійти до мережі, розумове або фізичне виснаження, дратівливість, порушення сну або концентрації уваги) протягом попередніх трьох місяців [5]. Дослідник психологічних особливостей спілкування в мережі А. Церковний виокремлює такі психологічні розлади, що можуть виникнути в користувачів комп'ютерів та Інтернету: пристрасть до роботи з комп'ютером, зокрема до ігор, програмування, інших видів діяльності; компульсивна навігація у всевітній мережі; патологічна пристрасть до опосередкованих Інтернетом азартних ігор, онлайн-аукціонів; залежність від «кіберсексу», порнографічних сайтів, обговорення сексуальної тематики в чатах; залежність від соціальних аспектів Інтернету — «кіберстосунків», спілкування в чатах та телеконференціях. Заміна реальної родини, друзів і взагалі людей віртуальними фігурами. [11, с. 149]

Б. Потятиник критично ставиться до такого звинувачення щодо Інтернету і зазначає, що ще до винайдення телевізора чи комп'ютерного монітора було вдосталь людей, котрих «неможливо відірвати» від книги, журналу чи газети. Стосовно комп'ютерних ігроманів

дослідник говорить, що поняття «ігроман» виникло давно, а з появою мережевих комп'ютерних ігор більша частина цієї публіки перемістилася у віртуальний простір. На нашу думку, порівнювати комп'ютерну залежність із залежністю щодо читання, наприклад, книжок, є хибним. По-перше, читання книжок не призводило, переважно, до психічних розладів, розумового або фізичного виснаження, дратівливості, порушення сну або концентрації уваги. По-друге, кількість залежних від мережі набагато більша. Щодо залежності від комп'ютерних ігор, то, на нашу думку, кількість ігроманів з розвитком мережі стрімко збільшилася. Кількість осіб, котрі захоплюються онлайн-іграми у світі, згідно з даними компанії «Інтел», ще у 2008 р. становила більше 300 млн осіб, 15 млн з яких вважали комп'ютерні ігри не тільки своїм хобі, а й головним сенсом життя. Не стоїть осторонь комп'ютерних ігор і молодь України — налічується вже більше двох мільйони гравців. Згідно з опитуванням, проведеним на початку 2011 р. вітчизняним виданням «Коментарі», українські «ігромани» витратили на свої захоплення у 2010 р. понад 20 млн дол. США [13].

Таким чином, у кіберкомунікативному континуумі сформувалося специфічне комунікативне соціальне середовище з особливою субкультурою. Зацікавленість комп'ютерними іграми зумовлена можливістю конструювання й існування особливої віртуальної взаємодії великих груп людей, які переважно мають хворобливе тяжіння до цих ігор.

Тому зауваження, що стосуються посилення хворобливої психологічної залежності людини від екрана, викликають дискусії серед науковців. Л. Городенко зазначає, що мережева комунікація є складним явищем сучасності, яка, з одного боку, сприяє взаєморозумінню між різними індивідами, з іншого — для деяких користувачів є провокатором Інтернет-залежності [3].

Отже, досліджують науковці причини та наслідки Інтернет-адикції. З одного боку, Інтернет сприяє самовираженню користувачів, прикладом чого можуть бути персональні сторінки, з іншого — відбувається надмірне захоплення світом гіперреальності, що призводить до значних порушень у психіці та поведінці людини.

Розглянувши проблеми, які є характерними для Інтернету, можна зазначити, що так чи інакше вони відображають ситуацію, яка виникла щодо реалій МК. Найаргументованішими, на нашу думку, є зауваження щодо поширення комп'ютерними мережами матеріалів, які загрожують традиційній моралі, та стосовно посилення хворобливої психологічної залежності.

Варто зазначити, що є немало звинувачень щодо Інтернету. Наприклад, одне з таких стосується руйнування Інтернетом уявлення обов'язковості усталених норм слововживання та граматики. Йдеться про те, що в мережі достатньо часто можна спостерігати орфографічні та граматичні помилки, ігнорування великих літер тощо.

Лінгвістичні дослідження останніх років підтверджують статус Інтернет-середовища як нової сфери функціонування мови. Учені зазначають, що виникнення Інтернету стає одним із найсуттєвіших чинників, які призвели до революційних перетворень у мові [14].

Існує думка, що це зумовлено невимусеним характером спілкування в мережі, але зрозуміло наскільки негативно впливає це на рівень освіченості людини а, отже, на культуру загалом. Плекаючи культуру мови, можливо поліпшити поведінку членів соціуму і стимулювати розвиток культури. Для цього в суспільстві має сформуватися розуміння, що «процвітання» країни починається з «процвітання» культури, а, отже, і мови. [2, с. 17] Тож послаблюючи вимоги до матеріалів в Інтернеті, відбувається сприяння занепаду культури.

Ще одне звинувачення стосується того, що Інтернет призводить до зникнення нарративу. Як зазначає Б. Макінтайр, нарратив, усний чи письмовий, є основою культури в усьому світі. Варто зазначити, що Інтернет не створює нарративу, хоча передає великий обсяг інформації й робить це дуже ефективно [8, с. 204]. Інтернет змінює природу писемності та культуру читання, тексти створюються практично миттєво.

Важливо зазначити про культ аматора — продуцента контенту, який з'являється в мережі. Йдеться, насамперед, про те, що нині кожен може створювати контент, який постачається в мережу. Медіакритики відзначають стрімке зростання аматорства в мережі та руйнування журналістської фахової культури. Сучасні аматори можуть конкурувати з професіоналами за найважливіший ресурс сучасного світу — безцінний час глядачів [8, с. 194] На нашу думку, ця теза є слушною, характерний прикладом такого явища є блогосфера.

Мабуть, має значення для якої мети створюється певний блог та скільки зусиль автор докладатиме. Хоча, звичайно, відсутність належної освіти досить часто дається взнаки та відбивається на якості текстів.

Нині прогнозувати щодо домінування Інтернету надто складно, хоча деякі припущення науковців з цього питання існують. Так, Б. Потятиник зазначає, що з часом кількість медіумів зменшуватиметься, а можливо, навіть, залишиться єдиний медіум. Зменшення відбуватиметься через об'єднання. Прообразом такого інтегрованого медіуму є Інтернет [9, с.184]. Така ситуація потребуватиме відповідної підготовки журналістів, котрі мають набути навичок роботи з мультимедійними форматами онлайн-ресурсів. Крім того, для безпечного користування Інтернетом користувачеві варто знати основні особливості роботи в мережі, тобто бути медіаграмотним.

Отже, нині все ж таки більшість критичних зауважень стосується телебачення, що підтверджує його лідерство серед ЗМК. Критичні зауваження щодо Інтернету є слухними, хоча деякі є суперечливими та неоднозначними, більшість з яких продукується від

науковцями-комунікативістами (академічна критика) та від професіоналами у сфері медіа (професійна критика).

Подальші напрями роботи із зазначеної проблематики пов'язано з дослідженням критики мережевої комунікації в галузі професійної та масової медіакритики.

Список літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: [підручник] / Ф. С. Бацевич — К. : Видавничий центр «Академія», 2004. — 344 с.
2. Вісник Інституту збір. наук. праць. — К.: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2009. — 142 с.
3. Городенко Л. Теорія мережевої комунікації: монографія / За заг. наук. ред. В.Ф.Іванова. /Л. Городенко— К.: Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2012. — 387 с.
4. Засурский И. Масс-медиа второй республики / И. Засурский. — М.: МГУ, 1999. — 270 с.
5. Інтернет-залежність пов'язана з депресією [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=9156. — Назва з екрана.
6. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. — М.: Политиздат, 1988. — 319 с.
7. Мас-медіа в термінах і визначеннях: Короткий словник-довідник / Укл. Ю. Бондар. — К. : МАУП, 2005. — 224 с
8. Потятиник Б. Інтернет-журналістика. / Б. Потятиник — Львів: ПАІС, 2010. — 246с.
9. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння. / Б. Потятиник — Львів: ПАІС, 2004. — 312 с.
10. Фёдорова О. Н. Сущность глобализации и развитие глобального информационного пространства / О. Н. Федорова // Сборник докладов 58-й международной молодежной научно-технической конференции «Молодежь-наука-инновации», 24-25 ноября 2010 г. В 2 Т. — Владивосток: Мор. гос. ун-т, 2010. — Т. 2. — С.211–214
11. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності / А. Церковний // Соціальна психологія. — 2004. — № 5 (7). — С. 149–154
12. Інтернет Асоціація України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.inau.org.ua/ru.phtml>. — Назва з екрана.
13. 300 миллионов людей сидят в онлайн-играх [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://onlinegamez.ru/node/38>. — Заглавие с экрана.
14. Crystal D. The Language Revolution/ D. Crystal. — Cambridge : Policy Press, 2004. — 142 p.

Надійшла до редколегії 18.09.2013 р.